

El metge de l'ambaixador. Una mirada calidoscòpica de la Mediterrània

Alfons Méndez Vidal (Institut Menorquí d'Estudis)

Josep Pellicer Pons, *El metge de l'ambaixador. De Bujaraloz a Menorca i a Constantinoble*. [Ciutadella de Menorca]: [Edició de l'autor], 2014, 198 p.

Un metge, integrant del collectiu de quatre mil captius que els turcs van fer a Ciutadella el 1558 és l'excusa que utilitza Josep Pellicer per realitzar una incursió en la Constantinoble del segle XVI. D'entrada, l'autor ens ofereix una introducció en la qual sembla oferir una monografia històrica sobre la Desgràcia. Tanmateix, a la pàgina següent, ens trobam amb la primera de les vuit cartes que conformen el volum, que completen uns mapes i el llistat dels arxius consultats.

L'estil de les missives és d'al·luvió com si, efectivament, cada capvespre el protagonista prengué la ploma per combatre la recança pel món perdut i l'admiració per la nova cultura on el destí l'ha arrossegat. Quedam seduïts d'immediat per aquestes cartes on es descriu, una mica com va fer Marco Polo, un país de meravelles. El dubte sobre quin tipus de lectura tenim a les mans és un dels al·licients de l'obra: són documents històrics o una novella? Les notes finals deixaran amb l'interrogant al lector. En realitat, enlloc s'indica la procedència de les lletres que el doctor Esteve Albacar envia a la seva família aragonesa i el pròleg compleix la mateixa funció que, al Quixot, l'atribució de la seva autoria a Cide Hamete Bengueli, historiador aràbic.

L'estil epistolar i una mica arcaic està ben treballat. En tost de presentar un text travat i literari, llegim petits fragments, la majoria inconexos, però tots amb una lògica interior i un ritme narratiu que donen cohesió a la narració. En ocasions, un paràgraf pot referir-se a dos, tres o quatre temes diferents; a vegades, les comes substitueixen els punts. Tot contribueix a donar versemblança al dietari.

El llibre podria haver estat una simple novella històrica, però la intenció no és narrar una aventura ambientada a l'Imperi turc, sinó confrontar dues civilitzacions, la cristiana i l'oriental, al final del Renaixement. D'aquesta manera, Pellicer ens explica les diferents actituds envers el matrimoni, la caritat, els malalts, la mort o les sepultures dels musulmans. L'autor mostra una admiració sense embuts per aquell moment gloriós que vivia la Sublim Porta.

Els turcs disposen d'una tecnologia més avançada, estan organitzats millor, constitueixen una societat més justa, on qualsevol persona pot accedir a la més alta magistratura, ser visir, pels seus propis mèrits, per modest que sigui el seu bressol. La seguretat és garantida per una eficient policia dins de la ciutat i als camins. La tolerància religiosa permet que conviuguin grecs ortodoxos, catòlics de totes les nacions, jueus i musulmans d'Àsia, Àfrica i Europa. Circula un nou enginy: el llibre, procedent de les impremtes de Venècia, Lió i altres ciutats, així com manuscrits de totes les èpoques, del món antic a l'actualitat.

L'afany per mostrar els turcs en el seu esplendor m'ha recordat *Em dic Vermell*, d'Orhan Pamuk. L'amor per la calligrafia és el punt de contacte més evident, però aquí també hi surten els soldans i visirs que van fer la glòria d'aquell imperi, a partir de la conquesta de Constantinoble, que aquí és narrada de forma senzilla, però efectiva. L'autor va deixant aquí i allà petites notes històriques, com si fossin les despreocupades pinzellades d'un pintor impressionista, que fan sorgir en la nostra imaginació l'ocupació de Rodes, les intrigues entre venecians i genovesos (amb la participació dels catalans). En un segon pla, França, Espanya, Àustria i el Papat juguen les seves cartes.

L'Imperi otomà és de cada vegada més fort. És cert que no pot conquerir Viena, però la desfeta espanyola de Djerba deixa a les clares la seva puixança. Dins d'aquest gran marc, se situa la rapinya de Ciutadella, com un fruit desafortunat de la revenja de la coalició turco-francesa per la derrota de Sant Quintí, condicionada per l'aparició de la pesta a Barcelona, l'objectiu original de l'expedició.

Però la història és només el marc on els personatges de la novella cobren vida. A través d'ells compartim l'exili dels ciutadellencs al bar-

ri de Gàlata, separat de la resta de la ciutat pel Corn d'Or. Van a missa a l'església de Sant Francesc, on es troben els diumenges. Alguns penen a les drassanes; altres són farmacèutics o exerceixen altres professions liberals; moltes dones fan feines. S'han d'adaptar a les exigències d'aquesta nova societat, més oberta, on les antigues classes socials són escombrades i tot depèn de la vàlua personal.

Tots són esclaus, però gaudeixen de més llibertat de la que tenien a casa seva: paguen menys impostos, tenen més drets i no estan sotmesos a les tancades estructures socials de la Ciutadella de l'època. La contradicció és permanent i origen d'algunes reflexions del protagonista. Si bé es produeix alguna conversió a l'Islam o la negativa a tornar a casa, perquè aquí estan millor, molts sospiren pel retorn. El rescat dels captius és tractat sobretot a la segona part del volum i hi conviuen la bona voluntat d'alguns amb la rapinya d'altres.

Els pocs militars de la guarnició rememoren les seves gestes militars. Especial interès revesteix la figura de Negrete. Enviat a defensar Ciutadella sense mitjans ni esperança de reforços, aquest soldat que havia perdut una cama a les guerres de Flandes, on va culminar la seva carrera, du una existència materialment folgada, però ben trista i és alliberat després que rei pagui una forta summa i s'installa a Milà, on té un protector.

El protagonista és el metge d'Ogier de Busbeq, ambaixador de l'emperador Ferdinand. Aquesta suggestiva figura va redactar les *Cartes Turques*, un dels primers exemples de literatura de viatges, que segur que han estat ben útils a Pellicer en les seves descripcions dels ambients diplomàtics. El legat austríac fou un actiu colleccionista de peces de l'antiguitat i de llibres i manuscrits. Les seves gestions davant dels visirs ofereixen una estimulants perspectiva d'aquest ambient elitista, que en ocasions sembla propi d'una pel·lícula d'espies.

Al centre del relat se situa Esteve Albacar, que és acompanyat a l'exili per dos criats, Andreu i Francina, a través dels quals contemplem de forma plàstica la vida corrent d'una casa menorquina trasplantada a Estambul, amb el seu hort, on es fan totes les hortalisses que abasteixen una cuina on s'entrecruen els plats de l'illa i d'orient; Francina s'acostuma a posar-hi espècies, que al basar són prou econòmiques.

Però la personalitat més atractiva és, per descomptat, la del propi Esteve. Membre d'un grup privilegiat, els homes d'ofici, ja que els turcs tenen necessitat de mà d'obra qualificada, és una apassionat dels llibres. Passa el temps a la gran biblioteca de l'ambaixada, aprenent medicina i totes les ciències i les lletres, però sobre tot llegeix: «llegir és l'únic consol i l'únic calmant. No treu la causa del dolor, però ajuda a suportar-lo». Ogier comenta que la lectura és passió del doctor Albarcar.

Aquesta activitat va de la mà de l'escriptura: «potser escriure és amagar la por a l'oblit». Les cartes serveixen per donar compte del nou món i no perdre el contacte amb l'anterior: «procuro recordar. És una experiència traumàtica i alhora grandiosa». L'aragonès escriu en una habitació elevada situada al capdamunt del barri de Gàlata.

A la part central de la narració, prenen rellevància unes meditacions que l'acosten al seu contemporani Michel de Montaigne, que també escrivia en una torre. Així ens diu que «l'arrogància és enemiga de la intel·ligència», «la història és sempre desastrosa, per açò l'art hi ha de posar una pàtina de bellesa». Més endavant: «una vida sòbria. Moderada, mancada de coses supèrflues o ornamentals. Si algun dia perds el que tens, patiràs poc o molt poc». En la mateixa línia, «la vida és ondulant, com la mar», però així mateix, «la mar és inexplicable i, per un aragonès, encara més». Finalment, «no cal maleir la foscor; encén una llàntia» i «quan s'acaba la força, queda el coratge».

Tot i que l'estil és més aviat sentencios, també es troben especulacions més elaborades i fins i tot petits relats filosòfics, com els referents a la felicitat, l'amor, «maledicció terrible, sempre enamorat, mai estimat», les cases deshabitades o les cuines o les observacions sobre les baldritges, que són una metàfora de la vida, o les gavines, que manifesten la seva nostàlgia, pàgines amb prou significat perquè aquest animal il·lustri la portada del llibre. Hi ha temes que van sorgint al llarg de tota l'obra, com les consideracions sobre la medicina i els metges o sobre la mort, que poden concloure amb frases com ara «potser la mort és el peatge que es paga pel luxe de viure».

L'activitat favorita del metge és seure davant de la finestra que dona a l'espectacle immens del Bòsfor, la Mar de Màrmara i el Cor d'Or. En

la darrera part del volum veiem un protagonista seduït pels fenòmens meteorològics (somia on aniran els núvols que es desplacen cap a ponent), marítims, les aus, els homes, les embarcacions i tota la vida que corre davant dels seus ulls. Els colors, blaus, blancs, el reflex del sol sobre les penyes dels dos continents, diferents a la matinada i a la posta de sol, formen un calidoscopi que Esteve vol compartir amb els lectors. També viatja en el temps, de la mà de la lectura de l'Ulisses. Aquesta combinació de materials diversos, narració, reflexió i observació, així com el toc d'autoficció que li dona la primera persona, insereix el text en les tendències actuals de la novel·la, com un espai on tot hi cap.

De forma progressiva, els ulls del protagonista es giren envers el seu Bujaraloz natal. Si abans l'enyorança es traslluïa en el desig que tenia de rebre cartes de la seva família (les quals tardaran a arribar), cap al final recorda cada vegada amb més nitidesa la seva infantesa a les severes terres de l'Aragó. Com a contrast, aquest és el període durant el qual Albacar contrau matrimoni amb Rafaela, que, passats els mesos, li dona la seva filla Joana. En l'epíleg se'ns informa que és un ser real que va aconseguir retornar a Ciutadella, on va fer un bon matrimoni.

A mesura que avança el text, la pesta es va fent més present. La plaga va castigant persones properes al nostre doctor, que, després de descriure els múltiples remeis que se li intenten oposar, reconeix que no s'hi pot fer res. Només l'aïllament, com les quarantenes que s'apliquen de forma pionera a Venècia, tenen un efecte preventiu. Aquesta malaltia és una altra oportunitat per exposar l'avançat sistema sanitari turc, amb hospitals on es té cura dels malalts, ni que siguin incurables, situació que contrasta amb les tortures que apliquen els països cristians a aquells que creuen que estenen l'epidèmia. Les actituds socials també són oposades: mentre que a occident el pànic ataca la gent, els musulmans l'esperen amb resignació, i deixen el seu destí en mans d'Alà.

El metge Albacar ens mostra l'ambigüïtat de l'exili, entre l'enyorança i l'esperança. La seva peripècia bascula entre els esclaus menorquins i les intrigues de les cancelleries i la cort otomana. Tot plegat configura una fascinant panoràmica de la Mediterrània del mil cinc-cents.